

AYLIK COĞRAFYA KEŞİF DERGİSİ

ATLAS

SAYI: 291 - HAZİRAN 2017 FİYATI: 10.00 TL (KKTC FİYATI 12.50 TL) NO: 2017/06

NALLIHAN / ANKARA
GÖKKUŞAĞI TEPELERİ

CASTRO'DAN SONRA
KÜBA

NAZİLLİ / AYDIN
EGE'NİN NAZLI KENTİ

PAKİSTAN / GOJAL
DAĞLARDA YAŞAMAK

Büyük Menderes'in bereket verdiği topraklarda turunç kokularının sardığı bir kent Nazilli. Tarihsel arka planı, ekonomisi, sanatseverliğiyle sadece Aydın'ın değil, tüm Ege Bölgesi'nin öne çıkan merkezlerinden. Atlas, canlı sokaklarda bugünün hikâyelerini dinlerken Evliya Çelebi'nin "nazlı ili"nde namlı efelerin hatıralarının, Sümerbank'ın mirasının izini sürdü.

YAZI: SERKAN SEYMEN / FOTOĞRAFLAR: ŞAHAN NUHOĞLU

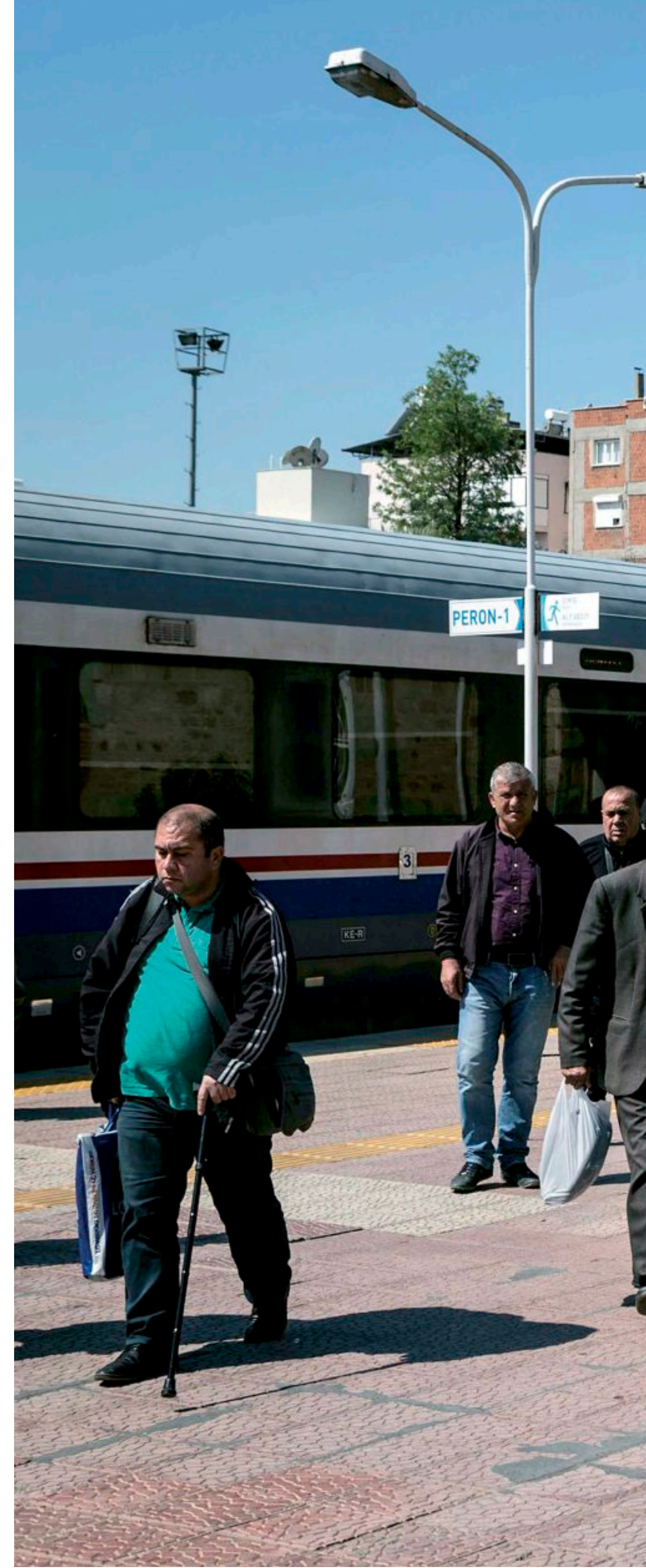
NAZİLLİ / AYDIN

EGE'NİN NAZLI KENTİ

Sırtını kuzeydeki Çamlık Dağları'na (1732 metre) dayamış olan Nazilli, Büyük Menderes Havzası'nın oluşturduğu ovada düzenli kentleşme planıyla dikkat çekiyor.

Türkiye'nin ilk demiryolu hatlarından birisi olan İzmir-Denizli üzerinde yer alan Nazilli tren istasyonu kenti ikiye bölüyor.

Samet Kafkas, üzerinde beyaz önlüğü, henüz yaşına girmemiş bebeği annesinden alıp, yan odaya geçti. Kendisi kadın doğum mütehassısı bir profesör doktor. Muayene odasından "bunun ilk aşısını yapacağım annesi" diye bekleme odasına seslendi. Ve ardından aşıyı titizlikle uyguladı. Bebek hiç ağlamadı, ilgiyle baktı sadece.

Hayır, ortada enjektör yoktu. İşlem için elektrikli gitar kullanıldı. Gitar amfisi açıldı, gitarın tellerine vuruldu ve bebeğe dinletildi. Bebeği annesine teslim ederken "evet, müzik aşısı tamam!" dedi Samet Bey gülerek.

Burası Nazilli'den Aydın'a giderken, il merkezine artık bir taş atımlık mesafede bir apartman dairesi. Muayene odasında bir ultrason cihazı ve bir muayene masası olmasa bir müzik stüdyosunda olduğunuzu da düşünebilirsiniz. Gitar amfileri, gitarlar, bir buzuki, bir banjo diye uzayıp giden liste, öyle artık ha deyince bulamayacağınız 60'lardan kalma bir hammond orga kadar uzanıyor.

Ömer Kavur'un, Yusuf Atılgan'ın romanından sinemaya uyarladığı Anayurt Oteli, Nazilli'de çekildi.

Samet Kafkas, doğma büyüme Nazillili. Bugün 63 yaşında; 70'li yıllarda ünü Nazilli'nin dışına, yakın çevrede Aydın ve Denizli'ye de yayılan, o vakitlerde epey ses getirmiş Dinamikler grubunun gitaristi. Bir nevi eski bir yerel rock yıldızı. Peki ne tarz müzik çalıyorlardı? "Düğünlerde, özel davetlerde dans müziği yapıyorduk. Santana'dan girip Bee Gees'ten çıkıyorduk. Araya kaptırıp bir Pink Floyd ya da Cream sıkıştırdığımız da oluyordu."

Düğün orkestralarının Santana çaldığı o yıllarda ne kadar çok çiftin ilk dansını Santana'nın "*Europa*" ya da "*I love you too much*" parçalarıyla yaptığını şöyle anlıyoruz: "İşler o kadar iyiydi ki, babamın 500 lira aylık aldığı bir dönemde ben 16 bin 500 liraya yeni bir gitar almıştım" diyor Kafkas.

Siyah beyaz eski bir fotoğraf karesinde grubuyla sahnede görünüyor. Hayır, Dinamikler değil.

Bir önceki grubu Nazilli Gızanlar Orkestrası. Malum efeler diyarındayız ve yeniyetme efe adaylarına da "gızan" (kızan) deniyor. Sırtta cepkenler, üstte başta üç etekler. Tarih 1969. Devir Anadolu pop devri ve aynı kıyafetlerle tarzın yaratıcısı ve isim babaları Moğollar, turnelerinde Nazilli'den de geçmişler. Sadece Moğollar mı? Apaşlar, Kardaşlar; yani dolayısıyla Cem Karaca da o yıllarda bu Ege kasabasını şenlendirenlerden.

Ama işin en efsane tarafı 1974 yılında bir gece Erkin Koray'ın Nazilli'de verdiği konser. İşin efsaneliği şu yüzden: Davulcu Nihat Örerel kendi performansını sonradan tetkik etmek için bir kasetçalar marifetiyle bu konseri kaydeder. Seneler sonra, evdeki kasetleri ayıklarken çoktan unuttuğu bu kaydı bulur.

Bu boğuk kayıt bir şekilde gün yüzüne çıkar ve internette yayılarak zaman içinde bir fenomen haline gelir. Dünyanın birçok yerindeki 70'lerin "saykodelik" müziğine tutkun koleksiyoncular, "bootleg" tabir edilen bu tarz "gayrı resmi" kayıtların meraklıları da bu sayede, haritada yerini

YANSIMA NOKTASI

Nazilli çarşısı irili ufaklı değişik iş kollarının buluşma noktalarından biri; çarşıdaki çerçeveci ve aynacı dükkânı, kimi görüntüleri yansımalarla çoğaltıyor.

1970'lerde Anadolu turuna çıkan müzik grupları İzmir'den sonra Aydın'ı ve Denizli'yi atlayıp doğrudan Nazilli'ye gelirlerdi ...

gösteremeyecek olsalar da yeryüzünde Nazilli diye bir yer olduğunu öğrenirler. Youtube'da "Erkin Koray+Nazilli+Mesafeler" diye aratırsanız neden bahsedildiği anlayacaksınız. Mesela 1973'te üç küsur dakikayla plağa kaydedilen "Mesafeler" parçasının konserde iki bölüm halinde toplam 28 dakika olarak yorumlandığını ve bu sürenin büyük bir bölümünde de Erkin Koray'ın sadece çığlık attığını duyacaksınız.

İnternette bu kaydı dinleyen günümüz gençlerinin "böyle bir müzik bugün İstanbul'da bile çalınmaz, 1974'te Nazilli'de nasıl olmuş?" diye yazdığını ve sahnede dakikalarca şarkı söylemek yerine çığlık atan bir adamın o zamanın Nazilli'sinde infial yaratıp yaratmadığını sorunca gülümsüyor Kafkas. Sonra işin sırrını kestirmeden veriyor: "Benim babam Sümerbank fabrikasında işçiydi. Kumaş katlama bölümünde 38 sene çalıştı. Annem de. Sümerbank lojmanlarında doğdum ben. Daha çocukken trombon, trompet çalan adamların olduğu caz konserlerini izlemiştim. Kuyruklu piyanoya ilk o fabrikada dokundum. Haftada iki gün çocuk filmleri gösteren bir sinema vardı. Diğer günler dünya sinemasının önemli filmleri oynardı. O filmlerin bazıları o tarihlerde belki İstanbul'a bile uğramamıştır. O gün konserde benim gibi işçi çocukları, o fabrikada çalışanlar, o kültürde yaşayan diğer Nazillliler vardı. Devrin tüm grupları turneye çıktıklarında İzmir'den sonra Aydın'ı Denizli'yi pas geçip Nazilli'ye gelirlerdi."

"Peki, o günün Nazilli'sinden, o kültürden geriye ne kaldı" diye sorunca duraksamadan cevaplıyor: "Hiçbir şey! 87'de özelleştirme kararı aldılar, 2002'de de fabrikayı kapatıp çürümeye terk ettiler. O kültürü de jiletle kazıdılar… "

"ŞEHİR BAŞTAN AŞAĞIYA NEON…"

Akşamüstü, sıcaklığın gayet yüksek olduğu bir günün sonunda Nazilli tren istasyonunun yanı başındaki kahve dopdolu. İlçenin dört bir

Elmas ailesi, Nazilli'nin en önemli müzikal damarlarından biri. Soldan sağa: Yavuz, Atalay, İmdat, Mehmet Ali ve Soydan Elmas. Mini konser sırasında telefonlar çıkıyor ve canlı yayın sırasında istek parçaları geliyor.

tarafında karşınıza çıkan tüm parklar gibi. Havada insanın içini ferahlatan hoş bir koku var. Sokakların çoğunda kaldırım boyunca dizili turunç ağaçlarının çiçeklerinden geliyor. Ve tuhaf bir şekilde, aranızda aşağı yukarı 100 kilometrelik bir mesafe bulunduğunu bilmenize rağmen denize çok yakın olduğunuzu düşünmekten kendinizi alamıyorsunuz.

Bu istasyon binasına 1953'ün 7 Ekim günü varan akşam treninden inenlerden birisi şair ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu'ymuş. Sümerbank Basma Fabrikası'nda dokunan kumaşların desenlerini incelemek, üretimi yerinde görmekmiş amacı. Eyüboğlu tren ilçeye vardığında karşılaştığı manzarayı şöyle anlatıyor:

"Bir de ne görelim şehir baştan aşağı neon ışıkları içinde. Nazilli dediğin nedir ki, Anadolu'da küçük bir kaza değil mi? Gecenin on ikisinde ışık, elektrik ışığı içinde yüzen bir Anadolu kasabasını görmek insanı nasıl sevindirmez... Nazilli'nin iki yakasını bir araya getiren bir ışık fermuarı ta Basma Fabrikası'na kadar uzanmış. (…) Birkaç adım ötede aynı ışıklarla donanmış birkaç otel sıralanmış. Burası kaza değil vilayet

Erkin Koray'ın 1974'te Nazilli'de verdiği efsanevi konser, kentin 1970'lerdeki gelişmişliğine örnek olarak gösteriliyor.

merkezi diyorum. Burasını bu hale Sümerbank fabrikası soktu diyorlar."

ZEBERCET'İN OTELİ

İstasyon binasının tam karşında eski bir bina var. Bir zamanlar namlı efelerden Demirci Mehmet Efe'nin konutuymuş, 1952'den itibaren de uzun yıllar boyunca otel olarak kullanılmış. Burası Ömer Kavur'un ünlü filmi, Yusuf Atılgan'ın aynı adlı romanından uyarlanan 1987 tarihli "*Anayurt Oteli*"nin çekildiği Ankara Palas. 2010'dan bu yanaysa kapısında "Etnoğrafya Müzesi" yazıyor.

Yöresel eski kıyafetler ya da bir zamanların mutfak ve tarım aletlerinden Nazilli evlerinden toplanmış eski radyolara, pikaplara dek birçok nesne sergileniyor. Duvarlarda da Kuvayi Milliye saflarında çarpışmış efsane efelerin fotoğrafları ve hayat hikâyeleri asılı. Ve bir de camekân içinde bir top kumaş: Sümerbank Basma Fabrikası 2002'de kapanmadan önce üretilmiş son basma…

O son top basma üretildiğinde Nazilli nüfusu 146 binin üzerindeydi. Aradan beş yıl geçip 2007'ye gelindiğindeyse 140 bine düştü. Günümüzde ilçe nüfusu yaklaşık 150 bin. Dönemi

Erkin Koray'ın efsanevi 1974 Nazilli konserinin tanıklarından biri olan Prof. Dr. Samet Kafkas, muayenehanesine gelenlerin müzikle kulaklarının pasını da silmeyi amaçlıyor...

ABD'de 1861 yılında başlayan İç Savaş nedeniyle pamuk fiyatları artınca bundan olumlu etkilenen kentlerden biri de Nazilli oldu.

yaşayanlar bunun o müzede sergilenen son basma topuyla doğrudan alakalı olduğunu söylüyor. "İlk etkilenen esnaf oldu" diyorlar. "Daha önce işleri çok iyiydi. Önce Kuşadası'ndaki yazlıklar satıldı, sonra sıra arabalara geldi."

Demiryolu Nazilli'yi ikiye bölmüş. Hattın kuzeyi bugün Türkiye'nin en fazla kestane üretilen yeri. Bursa mı? Orası kestanenin en fazla işlendiği yer, en fazla üretildiği yer değil. Hammadde Nazilli'den. Kuzey tarafı ayrıca zeytin, incir, üzüm, kiraz ve çilek üretiminde de zirvede.

Hattın güneyindeyse geniş bir ova. Büyük Menderes Nehri kıvrılarak süzülüyor. Ovada pamuk başta olmak üzere buğday, arpa, mısır, narenciye ve baklagiller yetiştiriliyor.

Demiryolunun Nazilli'ye gelişi epey eski: 19'uncu yüzyılın ikinci yarısı. Osmanlı sarayından imtiyaz alarak bu işe girişen Ottoman Railway Company adlı İngiliz şirketinin amacı aslında o dönemde yolcudan ziyade buradan İzmir Limanı'na mal taşımaktı. Buharlı makinelerin Avrupa fabrikalarında üretimi artırması, Avrupa kapitalizminin ve Sanayi Devrimi'nin yükselişi büyük bir hammadde ihtiyacı doğurmuştu. Arpa, buğday ve boya sanayisi için meyankökü ile palamut… Sonra ayrıca üzüm, incir, tütün… Ama en çok da Britanya'nın buhar gücüyle durmaksızın çalışan dokuma fabrikaları için pamuk. Özellikle de 1866-1870 yılları arasında Nazilli'den kalkan vagonlar durmaksızın İzmir Limanı'na pamuk balyaları taşıyorlardı. Zira 1861'de başlayan Amerikan İç Savaşı nedeniyle dünya pamuk borsasında fiyatlar çok yükselmişti. Çünkü pamuk barut yapımında kullanılan bir maddeydi. Bu nedenle Anadolu'da üretilen pamuk on yıl boyunca İngilizler için büyük önem taşıdı. Çukurova gibi Söke ve Nazilli de bundan payını aldı.

Yerel büyük toprak sahibi beylerin yanına, geniş araziler satın alan İngiliz tüccarlar da eklendiler böylece. Topraklar satın aldılar, büyük çiftlikler kurdular. Ticaret ve üretim arttıkça, zenginlik ve para da artıyordu. Ama tabii her zaman olduğu gibi herkes için geçerli değildi bu! Bu yüzden isyanlar, çatışmalar da kaçınılmazdı. Nazillili köylülerin 1883'te topraklarını ele geçirmeye karar veren İngiliz tüccarların çiftliklerini basıp işgal ettiklerini ve onları geri adım atmaya mecbur bıraktıklarını yazıyor tarih kitapları. Ne de olsa Atçalı Kel Mehmet Efe'nin hatırası henüz çok tazeydi.

Nazilli merkezindeki en eski caddelerinden biri olan Uzunçarşı, geleneksel ilişkilerin sürdürüldüğü yerlerden biri. Halk caddeye açılan bu köşeye "İmaj Durağı" diyor.

KEL MEHMET EFE

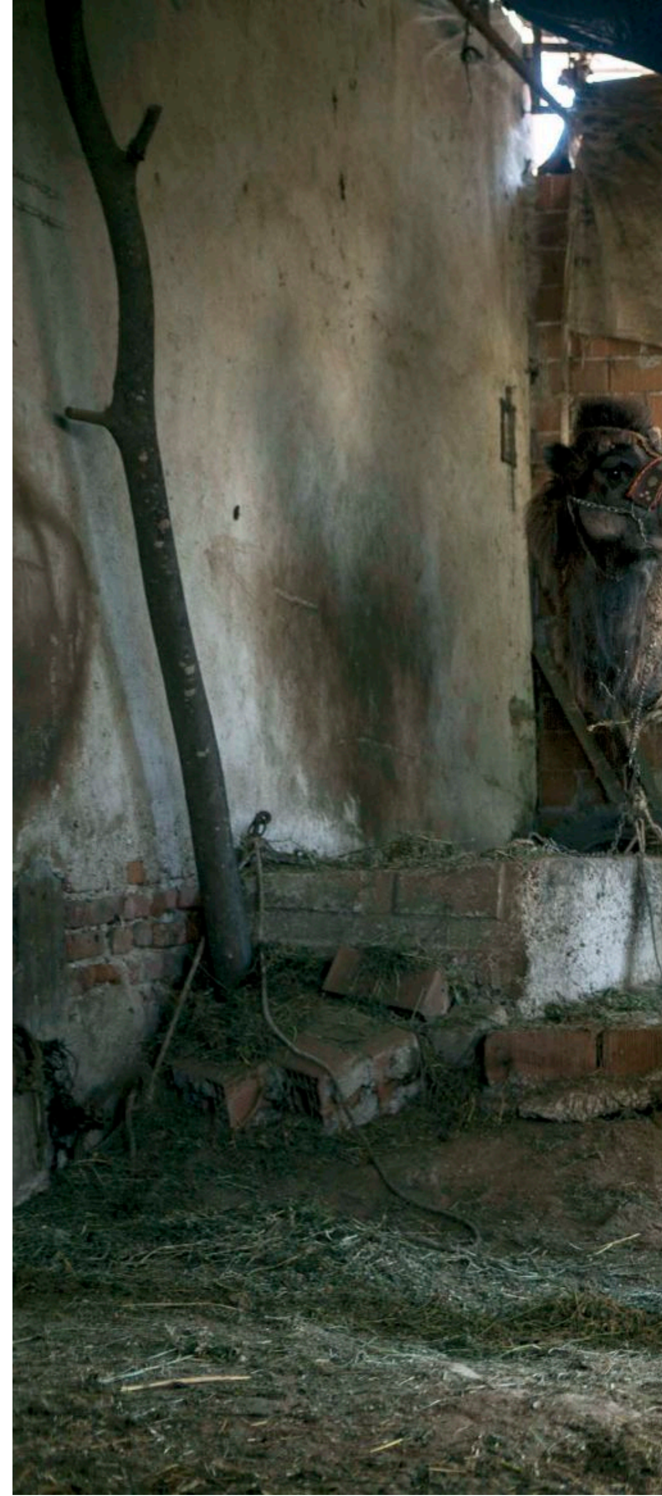
Sanayi Devrimi'ni 19. yüzyıl başlarında ıskalayan Osmanlı'nın batı karşısında güçsüzleştiği, Fransız Devrimi'nin etkisiyle Balkanlar'da çözülmenin hızlandığı ve isyanların ardı arkasının kesilmediği dönemler. Osmanlı yönetimi çareyi yerel derebeylerin, voyvodaların yetkilerini artırmakta, eyaletleri demir yumrukla yönetmekte bulmuştu. Kel Mehmet bugün Esenköy adını taşıyan Nazilli köyü Arpaz'da annesiyle birlikte Arpaz beyinin karın tokluğuna ırgatlığını yapan köylülerden biriyken bir halk kahramanına dönüşen ilginç bir karakter.

Bugün Esenköy'e girdiğinizde ilk dikkatinizi çeken o alışılageldik köy fotoğrafının içinde bambaşka bir tarzda dimdik yükselen bir yapı. Burası Arpaz Kalesi ya da bazı kaynaklarda dendiği gibi Arpaz Kulesi. Hacı Hasan Bey burayı Rodos'tan taş ustaları getirterek 19'uncu yüzyıl başlarında inşa ettirmiş. Yapı, bir güvenlik kulesi, ardında konak ve ambarları, müştemilatı ile bir şatoyu andırıyor.

Irgat Kel Mehmet'in birinci kusuru bey kızına âşık olmak. Ve bir de aşkını kalbine gömmeyip annesine kızı istetmek. Karşılık olarak

Nazilli'nin tek rock barı İsabeyli Mahallesi'nde. Back House'un önünde chopper motosikletler (üstte), hemen 50 metre karşında ise geleneksel köy kahvesi, önündeki dekora yeni ulaşım araçlarından biri olan mobiletler eklenmiş (altta).

Yörük coğrafyasında öne çıkan kültürel değerlerinden biri de devecilik. Çekirdekten yetişme bölgenin namlı devecilerinden İlhan Arabacı develerinin bakımını yaparken.

sıkı bir dayak yedikten sonra annesiyle birlikte Arpaz'dan kovulunca yakınlardaki Atça'ya yerleşiyor. Sonrası bir tür Zapata ya da Robin Hood hikâyesi. Kel Mehmet Efe adamlarıyla beyin "şato"sunu basıyor, fakirlere dağıtmak üzere 20 bin altına el koyuyor ve konağı ateşe veriyor.

Ancak işler burada bitmiyor. Fakir köylüler, diğer zeybekler ve efeler bu halk kahramanının etrafında toplanınca Atçalı Kel Mehmet tüm Aydın vilayetinin yönetimini eline geçiriyor. Vergilerden bunalmış halkın büyük desteğiyle bölgede ayrı bir yönetim kurmakla kalmayıp Kel Mehmet mühürüyle imzaladığı yeni bir para bile bastırıyor.

Tarihe "Aydın İhtilali" olarak geçen bu hadisenin finaliyse benzer hikâyelerde olduğu gibi. Neredeyse tüm Ege'yi zapteden Kel Mehmet'e karşı Osmanlı askerleri büyük bir taarruza geçiyorlar ve efeler savaşı kaybediyorlar. Atçalı Kel Mehmet de çarpışmalarda vuruluyor. Geriye kulaktan kulağa aktarılan bir hikâye ve "Duman vurdu aman şu dağların efem de başına / Gahpe Osman aman bakmıyor da efem yaşına" gibi birçok türkü kalır.

Atçalı Kel Mehmet'in isyanını kendi adına para basmaya dek vardırması belki tuhaf ya da

1800'lü yıllarda Nazilli-İzmir demiryolu açılınca, ekmeğini deve taşımacılığı yaparak kazananlar isyan etti.

çok abartılı gelebilir. Ancak bu kadar sulak ve verimli topraklar tarihin en eski devirlerinden bu yana insanlığı bu bölgede medeniyetler kurmaya sevk etmiş. Ve ürün çeşitliliğinin bu kadar yüksek olmasının, ticaretin bunca ilerlemesinin takas ekonomisini zor kılmasından olsa gerek, Anadolu topraklarında değişim aracı olarak parayı ilk akıl eden insanlar da Nazilli'den çıkmış. Arpaz'a göre tam zıt yönde, Nazilli'nin bir diğer ucundaki Bozyurt Köyü'nün bir kilometre kadar yukarısında bulunan Mastaura'da Lidyalılar tarihte bilinen ilk parayı basanlar olmuşlar.

Eğer köy kahvesine girip de Mastaura'ya nasıl gidebileceğinizi sorar da kısa bir sessizlikle, ardından sizi baştan aşağı süzen bakışlar ve kim olduğunuzu anlamaya çalışan meraklı sorularla karşılaşırsanız bunu köy ahalisinin kuşkulucuğuna, ya da misafir sevmezliğine vermeyin. Burası define avcılarının gözdesi bir yer. Nazilli yerel gazetelerinde en sık tekrarlanan haberlerin başında Mastaura'da izinsiz kazı yaparken jandarma tarafından yakalananlar geliyor.

DEVECİLERİN İSYANI

Evliya Çelebi, Nazilli Pazarı'nın haşmetini uzun uzun anlattıktan sonra tam 47 türlü ürün satıldığını söyler. Ardından da yedi iklim gezmiş biri olarak hiçbir yerde böylelerini yemediğini belirtir. Evliya Çelebi'nin zamanında olduğu gibi bu pazara mallar deveyle taşınmıyor artık. Bir zamanlar develerle sadece bu pazara mal taşınmıyordu. Kervanlar halinde yola düzülüyor ve tüm bölgenin ürünleri İzmir Limanı'na bu şekilde indiriliyordu. Ta ki demiryolu gelene dek!

Bir diğer isyan da 1800'lerin ortalarında yaşanan devecilerin isyanı. Ama bu kez sertlik yaşanmamış, İngilizler tren öncesi taşımacılığı gerçekleştiren devecilere bazı haklar vererek işi tatlıya bağlamışlar.

Deve halen çok kıymetli bir hayvan buralarda. Ama artık taşımacılık yapsın diye beslenmiyorlar. Meşhur deve güreşlerine katılıyorlar. Deve güreşi mevsiminde binlerce kişinin bir araya geldiği, mangalların yandığı, kadın erkek beraber eğlenilen ve gençlerin de bu eğlenceye katılmasına göz

Yıllarca Sümerbank'a işçileri taşıyan Nazilli'nin sembollerinden Gıdı Gıdı treninin son makinisti Necati Vanlıyız (69) artık sadece özel gün ve törenlerde lokomotifin başına geçiyor (üstte). Ömer Kavur, Yusuf Atılgan'ın romanından beyazperdeye uyarladığı *Anayurt Oteli*'ni Ankara Palas Oteli'nde çekmişti. İstasyon Meydanı'nda yer alan binada günümüzde Etnografya Müzesi faaliyet gösteriyor (altta).

yumulan bir şenlik ortamı oluşuyor.

Meşhur Nazilli Pazarı, perşembe günleri kuruluyor. Eğer *Anayurt Oteli* filminde Macit Koper'in canlandırdığı Zebercet karakteri gibi bir perşembe sabahı bu pazara girerseniz, filmdeki aynı sahneyi yaşayabilirsiniz: Yüzlerce pazarcı hep birlikte bereket için dua ederek güne başlıyorlar.

Bugün Nazilli Pazarı'nda satılan ürünlerin kalitesi Türkiye'ye o kadar yayılmış ki; İstanbul'da böyle bir pazarın hasretini çekenler için siparişleri alıp, ürünleri onlar için kargoya veren internet siteleri bile mevcut.

Evliya Çelebi gibi, Bedri Rahmi de Nazilli Pazarı'ndan pek etkilenmiş. Ekim ayında kış kapıdayken bu kadar çok sebzenin, meyvenin bolluğuna hayret eder o da. Bir de "sinemada görsem reklam der inanmazdım" dediği başka bir şey vardır: Nazilli sokaklarındaki bisikletli insan bolluğu. Ve gece yarısından sonra Sümerbank'taki vardiyasından çıkmış, bir başlarına evlerine yürüyen kadınlar.

İlginçtir Bedri Rahmi'den birkaç yüzyıl önce Evliya Çelebi de Nazilli sokaklarında yürüyen kadınlardan bahsetme ihtiyacı duymuş.

1937 yılında Atatürk'ün açılışını yaptığı Nazilli Sümerbank Fabrikası Türkiye'nin ilk basma fabrikasıydı. Burada 2002'de üretilmiş son top basma bugün Etnografya Müzesi'nde sergileniyor (altta). Üretimi sona erdirilen fabrikanın binası atıl hale geldi, bunu, o günden kalma araç gereçler biraz hazin bir biçimde anlatıyor (üstte).

Kendisine bakılırsa kızlarının güzelliğine ve nazlılığına inanamamış. Hem zaten bu sebeple buraya "nazlı ili" denmiş, ilçenin ismi de buradan gelmekteymiş.

Her ikisi de bugün kent meydanında bir kahve içerken etrafı seyretse, aynı fikirlerinde ısrarcı olurlar muhtemelen. İstanbul'un birçok semti gibi, genç kadınlar rahat giyimleri ve kendinden emin tavırlarıyla dolaşıyor Nazilli'de.

SÜMERBANK EFSANESİ

Bugün Nazilli'de yaşı yetenlere sadece "Sümerbank" demeniz yeterli. Size Bedri Rahmi'ye olduğu gibi inanılmaz gelecek hikâyeler anlatacaklar. Üstelik Bedri Rahmi gözüyle tanık olup da inanamamıştı, siz sadece dinlemekle yetineceksiniz. Ama şayet doğru kişiyi bulursanız gözle görebileceklerıniz de var.

İlhan Öden işte o Sümerbank efsanesine gözüyle tanık olamayacaklar için arşiv belgeleri, fotoğraflar, yazılar yayınlayan eski bir Sümerbank işçisi. Sumerbank.blogspot.com adresindeki blogun yaratıcısı. Blog yıllardır o kadar ilgi görüyor ki kendisi bile şaşırmış bu duruma.

Blogdaki fotoğraflar sizi de şaşırtabilir. Neler mi onlar? Mesela 1948 yılında fabrikadaki salonda

Mevsim baharsa, aylardan hep çilektir. Nazilli'de ilkbaharda her gün tonlarca toplanan birinci sınıf çilek özellikle yurtdışına ihraç ediliyor.

sergilenen Adnan Saygun imzalı ilk Türkçe opera. "Ne var ki? Cumuriyetin batılaşma hamlesi gereği yapılan ve insanların izlemek zorunda olduğu bir etkinlik" diyebilirsiniz. Ama küçük bir ayrıntı var: Operayı sahneleyenler fabrikanın çalışanları. Ayrıca Bedri Rahmi'yi de izlediğinde hayrete düşüren Sümerbank İşçi Tiyatrosu'nun oyunlarının fotoğrafları da hâlâ mevcut. Sonra yılda iki kez yapılan Basma Baloları, konserler, futbol ve voleybol takımları… Ayrıca işçilerin mesai dışında zaman geçirdikleri golf sahası bile varmış.

Bir zamanlar Sümerbank lojmanlarında doğan bir çocuk, Sümerbank'ta kreşe, anaokuluna, Sümerbank İlkokulu'na, ortaokuluna ve lisesine gidebilir, ardından emekli olana dek Sümerbank'ta çalışabilir ve bir gün öldüğünde cenazesi Sümer Camii'den kaldırılabilirmiş. Hikâyede sadece mezarlık eksik! Sümerbank Mezarlığı yapılmamış…

Üretim faaliyeti 1937'den 2002'ye dek süren ve bugün boş duran, çürümeye terkedilmiş bu binaların ortasında, fabrikanın yaşadığı dönemde etrafına masaların atıldığı bir süs havuzu ve o havuzun içinde de bir kadın heykeli var. Bedri Rahmi'nin elbette gözünden kaçmamış: "Havuzun içinde bir heykeltıraşın elinden çıktığını zannettiğim bronz bir heykel, bir kadın heykeli. İşçilerden birisi yapmış. Fabrikada bronz döktürmüş. Aman Allah'ım! Akademide bronza değil alçıya bile dökmek nasip olmaz!"

Heykeli yapan Hüseyin Can isimli bir Sümerbank işçisi. İlhan Öden'e, "zamanında bunun gibi kamu teşekkülleri hakkında çok fazla aleyhte propaganda yapıldı, verimsiz oldukları, zarar ettikleri söylendi; hatta bu kurumlarda çalışmayanlarda "buralarda çalışanların ne ayrıcalığı var" tepkisi yaratıldı" denince gözlerinden kıvılcımlar çıkıyor önce. Sonra kızgın bir tonla şunları söylüyor: "Burası zarar ediyor olabilir son dönemlerinde. Ama o da bilinçli ya da yanlış kararlardan. Ayrıca böyle bir tesis ömür billah basma üretmek zorunda değildi. Böyle bir

Rodos'tan taş ustaları getirtilerek 19'uncu yüzyıl başlarında inşa ettirilen Arpaz Kalesi, Nazilli'nin mimari simgelerinden biri.

teşkilatlanma bambaşka alanlara da kolaylıkla kayabilirdi. Mesela ilk aklıma gelen, artık ne kadar önemli olduğu anlaşılan güneş enerjisi paneli üretimine başlamak çok kolaydı. Ya da bisiklet… Bence burası özel sektörde çalışanlar "neden bizim de böyle sosyal haklarımız, güvencemiz, hayatımız, çalışma koşullarımız, sendikamız yok" demesinler diye kapatıldı!"

Tesislerden çıkıp da merkeze doğru yürürken bir zamanlar bu fabrikada çalışanlar için Sümerbank'ın anısının hâlâ unutulamamış, her dinlendiğinde hüzünlenilen eski bir şarkı gibi olmasına hak veriyorsunuz.

TARİHİN EN ESKİ NOTALARI

Gerçi Nazilli ilçe sınırları içinde değil ama yakınlarda Tralleis antik kenti var. Burada Seikilos adlı bir müzsyen tarafından 2 bin 300 yıl önce bir şarkı yazılmış. Seikilos'un şarkısını ayrıcalıklı kılan şu: Kendisi bestesini notaya alan tarihte bilinen ilk müzisyen. Notaları bir mermere kazıtmış ve öldüğünde mezar taşı olarak kullanılmasını vasiyet etmiş. Şarkısının sözleri şöyle: "Seikilos dikti beni / Ben taştan bir heykelim / Onun anısını yaşatmaktır sonsuza dek görevim / Işılda sen de yaşadığın sürece / Hiçbir şeyi dert etme / Yaşam kısacık / Ve zaman bedelini ödetir sana / Günü gelince."

Seikilos'un notalarının yazıldığı mezar taşını Tralleis'e gidip de aramayın. Bulamayacaksınız, 1920 yılında çalınıp kaçırılmış. Bugün Danimarka'nın Kopenhag şehrinde bir müzede sergileniyor. Ama internette ararsanız şarkısının notasyonunun deşifre edildiğini görebilir ve bu 2 bin 300 yıl öncesinden gelen müziği de dinleyebilirsiniz.

Efsane haline gelen 1974'teki o konseri veren Erkin Koray, o yıllarda Seilikos'un şarkısından haberdar mıydı acaba? O boğuk kayıttan duyduğumuz kadarıyla konserin başında şöyle diyor Nazillilere: "Bugün çok az ve öz buradayız. Bu sürede en iyi programı yapmaya kararlıyız. Böyle olduğumuz için; rüzgâr gibi gelip geçeceğiz. Alkış yok! Hiçbir şey! Müzik non-stop devam edecek…"

Belki de her şey rüzgâr gibi gelip geçmiyordur, geriye bir şeyler kalıyordur her zaman ●